

J. Tyssens, *Strijdpunt of pasmunt? Levensbeschouwelijk links en de schoolkwestie, 1918-1940* (Brussel, VUBpress, 1993, iii + 376 blz., Bf995,-, ISBN 90 5487 032 X).

Zoals de auteur terecht in zijn woord vooraf vermeldt, vormt het interbellum een blinde vlek in de al zo veel beschreven geschiedenis van de Belgische schoolkwestie. Dat de studie van deze periode ten onrechte wordt verwaarloosd, maar daarenboven noodzakelijk is, niet enkel om de toenmalige politiek te begrijpen, maar ook om de na-oorlogse situatie ter correctie van de gangbare politicologische interpretaties beter in te schatten, wordt door onderhavige publikatie — een herwerking van een dissertatie — overvloedig bewezen.

Met de recente onderwijssociologische literatuur als achtergrond ten einde de maatschappelijke rol van het onderwijs te onderstrepen, met het neo-weberiaanse model van M. Archer (ontstaan en ontwikkeling van nationale onderwijssystemen) als leidraad, en vanuit de sociaal-economische en vooral politiek-levensbeschouwelijke analyse van de vraag van instituties en actoren ten aanzien van het onderwijssysteem heeft Tyssens een interessante probleemstelling geformuleerd, gericht op de spanning tussen het onderwijsconflict en de strategieën voor machtsverwerving van katholieken en levensbeschouwelijk links. Meer bepaald gaat hij in op machtsverhoudingen en conflicten binnen de liberale en socialistische wereld (leiding-achterban, communautaire tegenstellingen), evenals op de vorming van een aantal conflictbeheersende methoden vanuit deze interacties, uiteraard steeds in het licht van het besluitvormingsproces. De aldus benaderde probleemstelling zet er de auteur tevens toe aan verbindingen te leggen naar het schoolpact van 1958 en zich vragen te stellen met betrekking tot de originaliteit van het daaromtrent ontwikkelde systeem van conflictbeheersing.

Het eigenlijke verhaal is opgebouwd uit drie delen. Vooreerst komt een overzicht van de tussenoorlogse onderwijspolitiek, met de klemtoon op het mechanisme van conflictbeheersing. Vervolgens worden de reacties van de actoren (socialistische, liberale en vrijzinnige wereld) belicht. Tenslotte volgt de analyse van de besluitvorming in verband met het algemeen vormend en technisch onderwijs. Een vijftiental pagina's conclusies ronden deze studie af, die eindigt met de intrigerende vraag of de schooloorlog uit de jaren vijftig niet veeleer een uit de hand gelopen *accident de parcours* zou zijn in de meer fundamentele evolutie naar beheersing van het schoolconflict op lange termijn.

Met dit werk heeft Tyssens een belangrijke bijdrage geleverd tot de Belgische (school)politieke geschiedenis. Op basis van goed geselecteerd bronnenmateriaal heeft hij de raderwerken van besluitvorming meesterlijk weten bloot te leggen. De strategie van het politieke evenwicht, de stabilisatie en de pacificatie, in zekere zin het proces van de toegevingen van socialistische en liberale partij-elites aan het confessioneel onderwijs, kan de lezer op de voet volgen, waarbij de auteur tegelijk oog heeft voor de strijd van verschillende sociale groepen ten aanzien van het staatsapparaat. De uiteindelijk geringe impact van bepaalde groepen (socialisten, vrijdenkers) op heel deze schoolpolitiek, komt degelijk gestaafd naar voren. In de wijze waarop de auteur het verzuilingsproces benadert, toont hij duidelijk aan voor welke groepen deze specifieke organisatie van menselijke interacties functioneel is. Zijn correctie op de stellingen van onder meer L. Huyse verdient grote lof en toont goed zijn vakmanschap. Naarde verzuilingsproblematiek toe kan het werk moeilijk nog omzeild worden. Andere sterke momenten behelzen het technisch onderwijs, een weinig bestudeerd domein in de onderwijsgeschiedenis en evenmin aan bod in de geschiedenis van de schoolpolitiek. Onder andere op basis van het archief van de Hoge Raad voor het Technisch Onderwijs werd een tipje van de sluier onthuld. Na lectuur van deze studie zal niemand betwijfelen dat het technisch onderwijs een cruciale conflictmaterie vormt, die veel reveleert inzake de Belgische politieke cultuur.

Dit uitstekende werk heeft evenwel een aantal beperkingen, waarvan de auteur zich terdege

bewust is. In zijn woord vooraf heeft hij zich dan ook tegen mogelijke opmerkingen ingedeekt. Vooreerst ontbreekt de katholieke 'tegenpool', het onderwerp van de dissertatie van R. de Groof (Vrije Universiteit Brussel). De tekortkomingen van het gewild eenzijdig bronnengebruik in de hier besproken publikatie zullen aldus naar alle waarschijnlijkheid aan de oppervlakte komen. Verder blijft de lezer toch zitten met de vraag naar de impact van sociaal-economische problemen op het onderwijs en naar de verklaringskracht van onderwijsinhoudelijke aspecten zelf. Tyssens kan terecht verwijzen naar een gebrek aan literatuur dienaangaande, maar uiteindelijk wordt hier tevens de kern geraakt van Archers historisch-sociologisch onderzoek. Dit heeft een conflicttheorie aangeboden zonder analyse van de sociaal-economische structuren waarop de conflicten gestalte hebben gekregen en heeft ook didactische, schoolorganisatorische en cultureeltheoretische aspecten terzijde gelaten. Uiteraard legt een dergelijke reductie van variabelen een hypothese op de verklaringen. Kunnen er rondom de toepasbaarheid van het model-Archer vragen gesteld worden (en allicht zal het gebruik ervan bij sommige historici weerstand opwekken), dan is de hier genomen optie toch een heel doordachte geweest met inachtneming van de bestaande kritiek. Tyssens heeft duidelijk aangetoond dat echt onderzoek naar het Belgische onderwijsbeleid pas kan door rekening te houden met de effecten van verzuiling en de politiek-ideologische grondstructuren van onderwijs en maatschappij. Ongewijfeld zullen tal van historici en politieke sociologen, na lectuur van dit werk, hun zicht op de Belgische onderwijsgeschiedenis wat mogen bijstellen.

F. Simon

I. J. Blanken, *De ontwikkeling van de N.V. Philips' gloeilampenfabrieken tot elektrotechnisch concern 1922-1934* (Dissertatie Leiden 1992, Geschiedenis van Philips Electronics NV. III; Leiden: Martinus Nijhoff, 1992, 481 blz., f79,50, ISBN 90 6890 440 X).

De dissertatie van Blanken, deel III van de wetenschappelijke geschiedschrijving van het Philips concern, is in vele opzichten een waardige opvolger van de eerste twee door A. Heerding geschreven delen. De favoriete onderwerpen van Heerding, het ondernemersbeleid, de technische ontwikkeling van bedrijf en productie en de ontwikkeling van verkoopmarkten en internationale concurrentie, krijgen ook in dit deel alle aandacht. Net als in de voorgaande delen wordt de sociale geschiedenis — de arbeidsverhoudingen en de recrutering van de werknemers bijvoorbeeld — merkwaardig verwaarloosd en is er weinig oog voor de bedrijfsorganisatie, de invloed van het bedrijf op zijn directe omgeving (Eindhoven) of de relaties met de nationale politiek. Maar binnen deze opzet geeft de auteur een overtuigend en bij tijden boeiend overzicht van twaalf jaren uit de geschiedenis van Philips. In deze periode wordt onvoorstelbaar snelle groei — vooral tussen 1925 en 1930 — gevolgd door scherpe achteruitgang en stabilisatie gedurende de depressie van de jaren dertig.

Het boek laat zich lezen als een bijkans perfecte toepassing van het 'model' dat A. Chandler in zijn *Scale and Scope* heeft ontwikkeld voor de opkomst van de *managerial enterprise*, het grote concern dat in zijn visie kenmerkend is voor de ontwikkeling van de wereldeconomie na 1880. Alle ingrediënten uit Chandlers model zijn aanwezig. Het begint met schaalvergroting, eerst in de productie van gloeilampen, later in de fabricage van radiobuizen en radiotoestellen, teneinde de kostprijs te drukken. Vervolgens is de opbouw van een eigen, internationale verkooporganisatie noodzakelijk, worden steeds meer delen van het productieproces in handen van het Philips-concern geïntegreerd en wordt het eigen onderzoeks- en ontwikkelingswerk, dat